

myöntää, että esim. korvamme ei kykene erottamaan vussin rajan alapuolella olevia ääniä, ja yhtä rajoitettu on varmaankin muu henkinen toimintamme; aivojemme-kin toiminta on suuresti rajoitettu, vaikka meillä on 900 miljoonaa solua niiden toimintaa varten.

Mitä siis tehdä? Resigneerata noitten viimeisten ongelmoitten suhteen, kun ei pitemmälle päästä, kuten Sokrates ja positivistit, ja kohdistaa pääpyrkimyksemme ihmiskunnan, kanssaihmistemme onnen kohottamiseen niin tehokkaalla tavalla kuin suinkin voimme, s. o. onnettomien, raskautettujen olentojen nostamiseen kurjuudesta ja alennustilasta. Kysymys jumalasta ja kuolemattomuudesta ei ole päässyt pitemmälle vuosituhansien kuluessa, kuin mitä *kukin* uskonto on *otaksunut oikeaksi*, mutta pyrkimys suurten kansajoukkojen onnen lisäämiseksi on silminnähtävästi, varsinkin viime aikoina sosialismin kautta hyvin mahtavasti edistynyt. Tehkäämme siis kaikki työtä tämän mahtavan aatteen hyväksi; se työ kantaa todellisia hedelmiä, ja siihen tulee myöskin kaikkien köyhälistön naisten yhtyä, jos he yleensä tahtovat pyrkiä johonkin korkeampaan päämäärään, joka tuottaa heille ja heidän lapsillensa siunausta ja tulevaisuutta.

1916.

ERI MIELIPITEITÄ SIELUN KUOLEMAT- TOMUUDESTA JA KUOLEVAISUUDESTA.

Kysymys sielun kuolemattomuudesta on itse kuolematon. Tuskin on se milloinkaan ratkaistavissa. Niinkuin kysymyksessä Jumalan olemassaolosta ja osaksi myöskin Kristuksen jumaluudesta käyvät mielipiteet kovin erilleen, niin tässäkin. Kun esim. eräs Saksan suurimmista historiankirjoittajista, Leopold von Ranke, väittää, että ihmistä, joka ei usko Kristuksen jumaluu-

teen, on lievimmin sanoen pidettävä kummallisena, koettavat taas toiset suuret tutkijat, kuten esim. David Fr. Strauss, Ernest Renan ja Viktor Rydberg, todistaa, ettei Kristus suinkaan ole jumala. Semmoinen kriitillinen ja kielteinen henkilö kuin Ranskan kuuluisa Voltaire, joka leppymättömästi ivasi ja piikkasi valtiokirkon nurinkuruutta, uskoi ehdottomasti Jumalaan. Toiset taas, varsinkin kehitysopin innokkaimmat puolustajat, kuten esim. Haeckel, selittävät koko luomakunnan syntyneen elonvoimaisesta materiasta (aineistosta) ilman luovaa jumalaa; ja jo Aristoteles, muinaisajan suurin filosofi, väitti luonnon olevan ilman alkua, s.o. ikuisen.

Mitä sielun kuolemattomuuteen tulee, niin on nykyään miljoonia ihmisiä sitä kannattamassa ja miljoonia sitä kieltämässä. Suuret joukot buddisteja eivät tiedä sielun kuolemattomuudesta, niinkään juutalaiset alku-aikoina (k. esim. Job. k. 10, 21—22), ja monet vilittäkään kansat eivät tiedä haudantakaista elämästä sen enempää, kuin että se on aivan samanlainen kuin elämä täällä maan päällä. Ja tämä käsitys vallitsi alkunsa jotenkin yleisesti Euroopassakin; henkisetkin harrastukset jatkuivat muka toisessa elämässä samalla tavoin kuin tässäkin elämässä. Samaan suuntaan viittaa myöskin muhamedilaisten käsitys paratiisista. Muinaiskreikkalaistakaan yleensä eivät kuvitelleet tuota haudantakaista elämää muuksi kuin varjojen maaksi, ja itse Akilleus, kansansa paras sankari, valittaa Odysseulle, että hän mieluummin olisi päiväpalkkalaisena maan päällä köyhimmän miehen palveluksessa, kuin manalassa, jossa oli kaikkien sinne kokoontuneitten kuolleitten hallitsijana.

Epäilemättä kuitenkin suurin osa ihmiskuntaa tunnustaa sielun kuolemattomuuden.

Tarkotukseni ei muuten ole esittää tätä kysymystä noitten kansanmiljoonien eikä uskonnon kannalta; ilmeisesti tämä asia on uskonnollinenkin kysymys, mutta asian tähän puoleen en katso voivani tässä kajota; otan nyt esittääkseni mitä muutamat ihmiskunnan suurim-

mat älyniekat ovat sielun kuolemattomuudesta ajatelleet.

Sielun kuolemattomuutta opetti klassillisessa muinaisuudessa ennen kaikkea Aristoteleen oppi-isä Platon, hän, joka myöskin niin ylevämielisesti väitti, että ainoastaan nuo suuret, korkeat aatteet: viisaus, urhoollisuus, oikeus ja kohtuullisuus ovat ainoat todelliset oleukset luomakunnassa. Ominaisella, kauniilla kielellään ja esitystavallaan on hän kuuluisassa kirjassaan »Faidon» pannut opettajansa Sokrateen suuhun, mitä hän itse ajatteli sielun kuolemattomuudesta. Hänen esityksensä ei suinkaan ole vakuuttava, mutta kuitenkin hänen kirjansa elävän ja ylentävän esitystapansa nojalla loi perustuksen melkein kaikille niille kirjailijoille, jotka muinaisuudessa tältä kannalta käsitteivät kuolemattomuuden oppia, kuten yleensä kaikille, jotka, kuten esim. Cato nuorempi, tuo ihailtu roomalaisstoikko, ennen kuolemaansa hakivat sielun kuolemattomuudesta lievennystä ja lohdutusta. Sillä Platon (Sokrates) vakuuttaa, että hän ei pahoittele kuolemaansa, koska hän sen kautta tulee edesmenneitten jalojen ihmisten ja ennen kaikkea korkeitten jumalien luo, jotka siellä, haudan toisella puolella, palkitsevat hyviä ihmisiä ja rankaisevat kehnoja; ja siellä saapi vielä kerran tavata kaikki ne rakkaat, jotka kuolema on ennemmin jäljellejääneiltä ryöstänyt. Eihän sentähden kuolema voisi olla mitään pelottavaa ihmiselle. —

Rooman valistuneimmista hengistä on etenkin Cicero (lue Kikero) kaunopuheliaasti puolustanut sielun kuolemattomuutta. Hän ei sano ymmärtävänsä, mitenkä ihmisjärki (sielu), joka on luonut henkisellä alalla niin erinomaista, keksinyt puhe- ja kirjoitustaidon, filosofian ja niin monta tiedettä ja taidetta, koko ihmiskunnan korkean kulttuurin, että sielu, joka on niin suuressa määrin kehityskykyinen, voisi olla jotakin puhtaasti aineellista, päinvastoin sen täytyy olla henkistä, »jumallista» sukuperää. Myös katsoi hän todistukseksi sielun kuolemattomuudesta melkein kaikkien ihmisten

yhtäläistä käsitystä siitä ja yhtä yleistä kuolleitten muiston pyhittämistä, niinkään olivat muka kaikki jaloimmat ihmiset toimineet itsekieltäytymisellä, niin kuin ainoastaan ne voivat toimia, jotka uskovat sielun kuolemattomuuteen. Ja Cicero on eräässä »Scipion uni» nimisessä ylen lennokkaassa kirjoituksessa kuvailut, mitenkä Rooman jaloimmat miehet, jotka ovat uhranneet elämänsä isänmaansa pelastamiseksi ja edistämiseksi, taivaassa saavat nauttia ruumiistaan vapautuneina ijankaikkista autuutta.

Kuten Cicero, niin Neron aikainenkin kuuluisa filosofi Seneca (joka kuten kaikki stoalaiset, väitti, että hyve on ainoa oleellinen (tärkeä) maailmassa, kaikki muu arvotonta), seiso i Platonia kuolemattomuuden opissa sangen lähellä: hänkin arveli, että tämä maailma ei ole mitään muuta kuin tilapäinen asunto, josta sielu kuolemassa heitettyään luotansa ruumiin kahleet siirtyy oikeaan kotipaikkaansa, jolloin hyveen palvelijat saavat nauttia ijankaikkista iloa. Tässä tuntuu jo ikäänkuin joku vaikutus kristinuskosta. Mutta toiselta puolen on huomioonotettava, että vaikka antiikkisen muinaisuuden ihmiset täysin siemauksin nauttivat tämän maailman ihanuudesta ja iloisuudesta, aina ensi ajoilta asti heidän kirjallisuudessaankin huomaa ikäänkuin jonkunlaisena punaisena lankana ajatuksen tämän maailman katoavaisuudesta ja mitättömyydestä, sen runsaasti tuottamista tuskista ja vaivoista, joiden hartaasti toivottuna loppuna on kuolema. Tämä ajatus tunkeutuu yhä enemmän esille ja himmentää iloisemman käsityksen, mitä kurjemmiksi sosiaaliset olot muuttuivat, ja se valnusti siten maata kristillisellekin maailmankatsomukselle ja sen kuolemattomuusopille. Kaikki täällä maan päällä on tämän opin mukaan melkein aivan arvotonta, ellei se anna toivoa sielun kuolemattomuudesta ja sen tuottamista iloista *toisessa* haudantakaisessa elämässä, johon siis koko tämä maallinen toiminta on kohdistettava. Ja kuten tunnettua, tämä käsitys vähäisistä poikkeuksista huolimatta vallassa pysyi koko

keskiajan ja uudemman ajan melkein meidän päivimme asti.

Vieläpä Rousseau (lue Rusoo), tuo niin monessa suhteessa kummastusta herättävä Ranskan suuren vallankumouksen kirjallinen nostattaja, tunnustaa m.m. kirjassaan »Savojilaisen papin uskontunnustus», huolimatta monista »harhaopeistaan», paitsi Jumalan olemassaolon myöskin sielun kuolemattomuuden. Sanotaan, ettei muka Jumala olisi meille mitään velkaa, päinvastoin, sanoo Rousseau, hän on meille velkaa kaiken sen, mikä on meille luvannut, ja hän on painanut sydämeemme: Tee oikein, niin tulet onnelliseksi. Mutta jos me tarkastamme asiainkulkua, huomaamme, että huono ihminen menestyy ja hyvälle käy huonosti. Tämä on, sanoo Rousseau, selvä todistus siitä, että sielu on kuolematon ja että löytyy haudantakainen elämä, jossa kaikki tasoituu.

Samalla pohjalla seisoo myöskin uudemman filosofian suuri perustaja Immanuel Kant. Hän myöntää, ettei tieteellisesti voi todistaa sielun kuolemattomuutta yhtä vähän kuin Jumalan olemassaoloa, mutta hän väittää, että molemmat ihmiselle ovat sittenkin välttämättömästi otaksuttavia totuuksia, jotka »käytännöllisen filosofian postulaatteina» eli otaksumina ovat asetettavat, juuri käytännöllisistä syistä, puhtaasti tietopuolisesti todistelevan eli »spekulatiivisen järjen» yläpuolelle. Kant näet väittää, että jokaisen ihmisen tulee toimia yleisesti pätevän siveytlain, sen n.s. kategorisen imperatiivin nojalla. Jos hän aina näin menettelisi, tulisi hänestä pyhimys; mutta kaikellaiset himot ja viettelmykset houkuttelevat häntä harhaan, ja kuitenkin täytyy katsoa ihmisen toiminnan päätarkoitukseksi, että hän kerran pääsee tuohon ylevään lopputarkoitukseen. Samoin täytyy otaksua, että ihmisen onnellisuuden tunne on sopusoinnussa hänen harrastuksensa kanssa hyvettä ja kunnollisuutta kohtaan tässä maailmassa, mikä, kuten jokainen näkee, ei kuitenkaan ole asianlaita: paraimmat ihmiset eivät suinkaan ole onnellisimmat, hyvin usein

päinvastoin. Tältä maailmanjärjestykseltä kokonaisuudessaan täytyy kuitenkin Kantin mielestä vaatia, että tämä huutava ristiriita toisessa maailmassa sovitetaan. Ja kun se ei voi tässä elämässä tapahtua läheskään aina, on sielun kuolemattomuus välttämätön ja samoin Jumalankin olemassaolo, joka silloin tämän sovituksen tekee mahdolliseksi.

Myöskin Saksan loistava runoilijapari Schiller ja Goethe, jälkinäinen yksi maailman kaikkein suurimmista älyistä, olivat sielun kuolemattomuuden kannattajia. Tuo aina korkealle pyrkivä, aaterikas Schiller laulaa m. m. runossaan »Toivo»:

Ei oo se mikään tyhjä, harhaanvievä luulo,
 Jok' aivoiss' kerran syntyi houkkion.
 Sä ihmislaps' oot luotu parempaan;
 Ja syömmes' syvyydestä lähtenyttä ääntä
 Ei petä sielus' toive milloinkaan.

Samoin lausuu Goethe yhdessä »Kseniassa»:

Sä uskot sielun kuolemattomuuteen;
 Voit syytä myöskin mainita?
 Voin kyllä. Pääsyy ompi siinä, että
 Se meille välttämätön on.

Goethen puheluissa Eckermannin kanssa on monta kohtaa sielun kuolemattomuudestakin. »Tahtoisin, kuten Lorenzo Mediciläinen, sanoa, että kaikki ne ovat kuolleita tätäkin elämää varten, jotka eivät toivo toista» (25/2 24). »Meidän sielumme on aivan häviämätön olemus; se toimii ijankaikkisesti. Se on auringon kaltainen, joka meidän kuolevien silmiltä menee maillensa, mutta oikeastaan ei milloinkaan laskeudu, vaan alituisesti loistaa» (2/5 24). »Ihmisen tulee uskoa kuolemattomuuteen, hänellä on siihen oikeus. Vakuutus kuolemattomuudestamme johtuu mielestäni toiminnan käsitteistä, sillä jos minä uutterasti toimin loppuuni asti, niin on

luonto velvollinen antamaan minulle toisen olemuksen muodon, kun nykyinen ei enää voi riittää minun sielulleni» ($\frac{4}{2}$ 29.)

Kuuluisista filosofiista, jotka seisovat uudemman tieteellisen tutkimuksen pohjalla, on tässä etupäässä mainittava filosofi ja fysikko G. Th. Fechner, psykofysikan eli sen opin tieteellinen perustaja, joka näyttää, että aistimustemme voimaperäisyyden voi mitata koneellisesti, mikä on suuremmoinen keksintö sielutieteen alalla. Tuo monessa suhteessa kummallinen mies on esittänyt kolmessa teoksessa, »Haudantakaisen elämän kirja», »Uskon kolme perustaa ja syytä» ja »Zend Avesta», kuolemattomuudenoppinsa. Hän perustaa järkipäiset arvelunsa tästä asiasta kolmeen pääperussääntöön eli pääperussääntöön: Energian s.o. kaikkien fysikaalisten (aineellisten) kappalten työ- eli toimintakykyisyyden (sisällisen voiman) häviämättömyyteen (minkä suuremman keksinnön tekivät J. R. Mayer ja Helmholtz), psykofyysilliseen parallellismiin (joka opettaa, että sielu ja ruumis ovat ainoastaan yhden yhteisen olemuksen kaksi eri ilmestymismuotoa, joista kummassakin joku ulkovaikutin aikaansaapi toisiaan vastaavia vaikutuksia) sekä panpsykismiä eli kaikkisuuden sielullisuuteen. Energian häviämättömyyden laki estää Fechnerin käsityksen mukaan otaksumasta, että sielunelämä kuolemassa voisi tykkänään hävitä: eläminen on samaa kuin toimiminen ja toiminnat eivät voi hävitä, koska tietoisien elämän pieninkin liikunta aikaansaapi vaikutuksia, jotka eivät nekään kuolemassa häviä. Ettemme voi nähdä näitä haudantakaisia toimintamuotoja, johtuu meidän aistiemme puutteellisuudesta. — Psykofyysillisen parallellismin nojalla täytyy Fechnerin otaksua, että haudantakaisessa elämässä kullakin sielulla täytyy olla joku ruumiillinen verho: täytyyhän Platoninkin, huomauttaa Fechner, ylevien aatteiden käydä asustamaan joihinkin toisen ihmisen aivoihin, että niitä ymmärrettäisiin ja jotta niistä haltioituisi. — Jos, arvelee Fechner, mitä panpsykismiä tulee, maa-

ilma olisi jotakin kuollutta, joku hauta, niin sielukin kuolisi ruumiin kanssa, mutta koska maailma on katsottava Jumalan sielullisuudella täytetyksi eläväksi ruumiiksi, niin täytyy ihmissielun kuten ruumiinkin ainoastaan muuttua uudeksi muodoksi. Huomioon on otettava, että Fechnerin mukaan sielu ei tässä muutoksessa kadota persoonallisuuttansa eli yksilöllisyytensä. Ylimenoa elämästä kuolemaan vertaa Fechner telepatiaan eli kykyyn, jolla toinen ihminen voi ilman aistien välitystä saada vaikutuksia kaukana olevalta ihmiseltä, tahi somnambulismiin eli unessakävelemiseen, jolloin tietoisuus ei ole hävinnyt vaan jossain määrin lamaanut. Toisessa maailmassa Fechnerin mielipiteen mukaan tuo »suuri oikeus» toteutuu, jolloin kukin, hyvä ja huono, saapi ansionsa mukaan, eikä pahoja tekoja voi sovittaa katumuksella eikä uhreilla. Pahantekijäin rangaistus tuolla puolen hautaa on omantunnon vaivoissa, jotka häntä kalvavat, kunnes hän on vihdoinkin puhdistunut pahuudestaan ja tullut täydelliseen yksimielisyyteen Jumalan tahdon kanssa. Fechner ei siis hyväksy ijankaikkisia rangaistuksia, mutta rangaistaessa ei säästetä maailman mahtaviakaan, jotka saavat etenkin vastata, mitenkä he ovat rikkauksiaan koonneet ja mitenkä niitä käyttäneet; sentähden on siellä epäilemättä köyhillä parempi olo kuin rikkailla. Fechner ei ainoastaan arvele, että esim. äiti kuoleman jälkeen saa tavata rakkaan edesmenneen lapsensa, vaan hän luulee, että jokainen siunaus, jokainen vihanpurkaus jälkeensäjääneitten puolelta kohtaa myöskin kuollutta ja täyttää hänet joko ilon tai tuskan tunteella aivan kuin hän vielä olisi elossa.

Myös Wallace (lue Uollas), darvinismin toinen suuri keksijä, väittää, että koska maailman energia on pienemmissäkin osissa häviämätön ja alituisesti pukeutuu uusiin muotoihin ja koska tämä sama energia maailman kehittyessä on muuttunut tietoisuudeksi, kun edellytykset siihen ovat olemassa (siis jotenkin sama ajatussuunta kuin Haeckel'illä, kun hän koettaa selit-

tää, miten »elämä» on kehittynyt n.s. elottomasta aineksestä), niin ei mikään estä otaksumasta, että sielullinenkin olemus eli tietoisuus voi muuttua kuolemassa olemisehtojen muuttuessa »ylitietoisuudeksi». Aivan samaa mieltä on Belgian suuri runoilija Maeterlinck, joka on julaissut eri kirjoituksia kuolemasta, ja monet muut ajattelijat.

Kuolemattomuuden kannattajien joukkoon on nähtävästi myöskin luettava Ernest Renan (lue Renang), Ranskan suuri uskonnonfilosofi, kuuluisa väitteestään, että satu on tehnyt Kristuksesta Jumalan, hän kun oli »syntinen» ihminen, vaikka kohta jaloin ja yleivin kaikista tähän asti eläneistä ihmisistä. »Ei mikään todista, että maailmassa löytyy itsetietoinen keskusolento, »kaikkisuuden sielu», mutta ei mikään myöskään todista päinvastaista. Emme huomaa mitään merkkiä tahallista tahi ajatuksenmukaisesta toiminnasta maailmankaikkisuudessa, ei edes tuhansien vusisatojen kuluessa. Mutta tuhannet vuosisadat eivät merkitse mitään ijankaikkisuudessa. Kun kemisti on tehnyt kokeen, jonka tulee kestää vuoden, hän ei tämän ajan kuluessa koske koneisiinsa. Se, mikä tapahtuu hänen koeastiansa pohjalla, sen määräävät ehdottoman itsetiedottomuuden lait, mutta tämä ei estä, että tietoinen tahto on ollut kokeen alussa vaikuttamassa ja ryhtyy siihen sen lopussakin. Miljoonia basilleja on sillä aikaa syntynyt koeastiassa. Jos näillä olisi kyllin ymmärrystä, niin ne voisivat sanoa: »Tätä maailmaa ei ohjaa mikään erityinen tahto — — — —. Me emme tiedä, on kaikki, mitä me suoraan voimme lausua siitä, mikä on rajallisuuden toisella puolen. Älkäämme kieltäkö mitään, älkäämme väittäkö mitään, toivokaamme — — —. Äänetön siiveellinen ja ehkä myös sivistyksellinen alennustila seuraisi sitä päivää, jolloin uskonto häviäisi maailmasta — — —. Saataisiin paljon vähemmän ihmiskunnasta, joka ei usko sielun kuolemattomuuteen, kuin ihmiskunnasta, joka siihen uskoo — — —. Kuoleman perästä elävät Jumalan helmassa uudelleen kaikki ne,

jotka täällä ovat eläneet. Jumalassa ihminen on kuolematon. Silloin korjautuvat myöskin kaikki lukemattomat vääryydet, jotka tässä maailmassa ovat tapahtuneet.» Renan'in käsitys siveellisyydestä käy jotenkin samaan suuntaan kuin Rousseau'n ja Kantin. Toisessa maailmassa »me emme pyydä mitään palkintoa» hyvistä töistämme. »Jos elämän tarkoitus olisi ainoastaan onni, niin ei olisi mitään syytä erottaa ihmiselämän tarkoitusta alempien olentojen elämäntarkoituksesta. Mutta asianlaita ei ole näin. Siveellisyys ei ole samaa kuin onnellisuuden tila. Kun uhrautuminen muuttuu ihmisen velvollisuudeksi ja tarpeeksi, en näe enää mitään rajaa taivaan rannalla, joka avautuu edessäni.»

Aivan viimeisimpinä vuosina on ilmestynyt useampia teoksia kuolemattomuuden puolustukseksi. Niissä on m.m. huomautettu, että jos kohta aivot nykyisissä oloissa ovat sielunelämän välttämättömänä välikappaleena, siitä ei seuraa, että aivan toisissa oloissa täytyy olla samoin. On niinkään väitetty, että jokaisen ymmärtäväisemmän ihmisen selvä tunne äärettömästä mitättömyydestään luomakunnassa viittaa sielun kuolemattomuuteen. Arvellaan samoin, että niinkuin suuri joukko tärkeitä tieteellisiä keksintöjä on syntynyt n.s. intuitsionin kautta, s.o. ikäänkuin jonkunlaisen äkillisen sisällisen valonvälähdyksen avulla, joka silmänräpäyksessä valaisee asian ilman järkipäisiä ja ehdottomia johtopäätöksiä, ihminen myöskin n.s. intuitivisesti aavistaa kuolemattomuutensa. Vielä sanotaan, ettei kuolemassa, kuten väittävät materialismin kannattajat, psyykillinen (sielullinen) energia voi muuttua fyysilliseksi (ruumiilliseksi), koska siten vastoin tieteellistä energialakia fyysillistä energiaa lisääntyisi. Tämän lisäksi väitetään myöskin, että toisin kuin materia (ruumis), joka hajaantuu, sielu on yhtenäinen yksilö, joka varsinkin muistin kautta semmoisena pysyy, kun taas ruumiin solut alituisesti muuttuvat. Vihdoin väitetään sielun kuolemattomuutta itse kehitysopin nojalla. Todennäköistä on, että tämä maa vuosisatojen tai vuosituhansien kuluessa, ku-

ten useat muutkin taivaankappaleet, muuttuu jäätiköksi ja kaikki elämä kuolee. Silloin koko elämä maan päällä olisi ollut tyhjää touhua, kun kaikki elävät olennot olisivat lopuksi vain ruumiitten jäännöksiä. —

Aivan päinvastaiseen suuntaan, sielun kuolevaisuuden puolesta puhuvat toiset, niidenkin joukossa useat ihmiskunnan suuret älyniekat. Jo klassillisessa muinaisuudessa väittivät etenkin epikurolaiset filosofit ja monet runoilijatkin, joiden maailmankatsomus yleensä oli materialistinen (aineellinen), sielun olevan kuolevaisen. Viimeinen muinais-Kreikan murhenäytelmän kolminaisuudessa, Euripides, lausuu suoraan: »Kuolleet eivät ole mitään, aivan joutavaa on suru niiden tähden.» Ja epikurolainen etevä runoilija Lucretius: »On harhaluulo, että ihmisestä jotain jäljellejääpi kuoleman jälkeen. Mikäpä pelottava hirviö kuolema sinulle on? Etkö silloin lepää rauhallisemmin kuin sikeimmässä unessa?» Ja Rooman ehkä oppinein mies, Plinius vanhempi: »Kaikille tuottaa kuolinhetki sen, mikä ennen syntyinistä oli ja kuoleman jälkeen on yhtä vähän tunnetta ja tietoisuutta kuin ennen syntymistä. Inhimillinen turhamaisuus jatkaa ihmisen olemassaoloa edelleenkin sekä valehtelee haudantakaista elämää — — — —. Ikäänkuin meidän hengähdyksemme mitenkään eroaisi muitten elävien olentojen hengähdyksestä, tahi niinkuin ei luonnossa löytyisi paljon kauemmin kestäviä olioita, joille ei kukaan ennusta kuolemattomuutta — — —. Missä olisi noitten kuolleitten sielujen olopaikka ja kuinka suuri niin monien vuosisatojen kuluessa noitten varjonkaltaisten sielujen joukko? Rauhoituskeinoja lapsille ja kuolevaisuuden kummituksia, joka pyrkii kuolemattomuuteen! Mikä kirottu hulluus, että elämä uudistuisi kuoleman kautta!»

Tämä käsitys sielun kuolevaisuudesta näkyy olleen yleinen kyllä klassillisessa muinaisuudessa päättäen niistä monista kivi kirjoituksista, joissa se ilmenee. »Tässä makaan unessa, josta ei voi minua herättää. Olen elänyt, enkä yhtään uskonut haudantakaiseen

elämään. Me kaikki, jotka olemme vajonneet kuolemaan, olemme lahonneita luita ja tuhkaa, ei mitään muuta.» »Minä olin, enkä ole enää mitään, niin paljon on totta. Joka toisin sanoo, hän valehtelee, sillä en ole oleva mitään.»

Tietysti kristinuskon vallitessa sen alkuaikoina ja paljoa myöhemminkin ei juuri kukaan uskaltanut nousta sielun kuolemattomuusoppia vastaan. Ensimmäisiä, jotka eivät olleet taipuvaisia tunnustamaan sielun kuolemattomuutta, oli kuuluisa italialainen filosofi Giordano (lue Dshordano) Bruno, joka joutui jesuiittain uhriksi vapaitten mielipiteittensä takia, mutta seitsenvuotisesta vankeudesta huolimatta ei peruuttanut oppiansa ja vihdoinkin Rooman Campo di Fiorella poltettiin roviolla v. 1600. Teoksessaan »Taivaan uudistus» hän kysyy: »Miksi te haette paratiisia niin kaukaa? Omassa rinnassanne on teidän kohtalonne määrääjä! Joka onnensa tässä maailmassa on kadottanut, toivoo turhaan, että haudan toisella puolella olisi parempi. Harhaluulossasi, että pääsisit taivaaseen, tahdot täällä ensin viettää elämäsi kurjuudessa ja täällä kitua helvetissä pyrkien taivaaseen.»

Ensimmäinen, joka hieman myöhemmin aikoina kielsi sielun kuolemattomuuden, on tuo kuuluisa valistusajan filosofi Voltaire (lue Voltäär), joka kyllä, kuten Bruno, myönsi Jumalan olemassaolon, vieläpä oli siitä syvästi vakuutettu, mutta ei sielun kuolemattomuutta. »Kuinka minä», sanoo Voltaire, »joka en yhtään tiedä, mikä ajatteleminen on, voisin väittää, että se on ikuinen? Minunko, joka tiedän, ettei ihmistä eilen ollut, pitäisi väittää, että hänessä on joku osa, joka luontonsa mukaan on ikuinen? Ja vaikka minä kiellän kuolemattomuuden siltä, mikä elossa pitää koiran, papukaijan ja rastaan, pitäisikö minun myöntää se ihmiselle siitä syystä, että hän sitä haluaa?» Kuitenkin täytyy tunnustaa, että Voltairen kanta välistä on horjuva. Kerran hän lausuu (eräässä Homiliessa): »Tahtomatta pettää ihmisiä voi sanoa, että meillä on yhtä paljon syytä

ajattelevan olennon kuolemattomuuden otaksumiseen kuin sen kieltämiseen.» Strauss on kuitenkin Voltairen elämäkerrassaan osottanut, että Voltairen varsinainen käsitys kuolemattomuudesta oli kielteinen ja Voltaire karttaakin pätevintä vastaväitettä ajatustaan vastaan sillä, että huonot ihmiset eivät milloinkaan ole onnellisia tässäkään maailmassa, koska heitä aina kalvaa oman-tunnon tuskat. »Olen tuntenut monta hyvin huonoa, hyvin kelvotonta ihmistä, mutta en ole huomannut yhtäkään näistä onnelliseksi.»*)

Niinikään on Englannin ehkä teräväpäisin ajattelija David Hume (lue Juum) esiintynyt kuolemattomuuden vastustajana. V. 1757 ilmestyi häneltä painettu kirja, josta hän kuitenkin leikkautti varovaisuudesta irti kaikki ne lehdet, jotka käsittelevät tätä kysymystä; ainoastaan yksi kappale sattumalta on säilynyt eheänä. Tässä hän m.m. lausuu, että »koska kaksi oliota, kuten ruumis ja sielu, ovat niin läheisesti yhtyneet, että kaikki muutokset, jotka huomataan toisessa, ilmestyvät toisessakin vastaavalla tavalla, täytyy analogia- eli yhtäläisyyslakien mukaan ehdottomasti päättää, että jos toisessa mitä suurimpia muutoksia tapahtuu, niin että seuraa täydellinen hajaantuminen, tämä hajaantuminen myöskin tulee toisen osaksi». Hume huomauttaa tämän tueksi unen, heikkouden, sairauden ja muitten häiriöitten yhtäläisestä vaikutuksesta sekä sieluun että ruumiiseen. Hän huomauttaa vielä, että pieninkin muutos luonnossa usein aiheuttaa kuoleman; »kuinka voisi siis epäillä, että ihminen niin äärettömän suuren muutoksen jälkeen sielullisten kykyjen suhteen kuolemassa ei tykkänään menehtyisi». »Kun eläimet kuolemassa tykkänään kuolevat, sotii se kaikkia analogian lakeja vastaan, että yksi ainoa eläinmuoto olisi kuolematon.» »Meidän tiedottomuuden tilamme, ennenkuin ruumiimme

---

*) En tässä ota puhuakseni muista, puhtaasti materialistisista valistusfilosofoista, jotka yleensä väittivät sielun kuolemattomuuden pappien ovelaksi keksinnöksi.

muodostuu, viittaa terveelle järjelle samanlaiseen tilaan myöskin sen hajaantumisen jälkeen.»

Kuuluisa esteetikko, Hegelin etevä oppilas Fr. Th. Vischer (lue Fischer) lausuu kirjassaan »Myös yksi» (Auch Einer) seuraavasti: »Sitä, jonka tekee onnettomaksi ajatus, ettei hän kuoleman perästä enää elä, häntä täytyy muistuttaa loogillisesta (järkiperaisestä) johdonmukaisuudesta. Eihän kukaan ole onneton siitä, että hän kerran on alkanut elää, ettei hän elänyt ennen syntymistään; yhtä vähän pitäisi hänen olla siitä onneton, että hänen kerran tulee lakata olemasta: Tosin, siinä on suuri ero: väliajalla on hän tottunut elämään ja juuri se herättää ihmeellisesti halun enempään! No niin, mutta kuitenkin on tuo johdonmukaisuus järkähtämätön, matemaattisesti tarkka.»

Mutta varsinkin on etevä filosofi Ludvig Feuerbach kirjassaan »Ajatuksia kuolemasta ja kuolemattomuudesta» ankarasti käynyt kuolemattomuusopin kimp-puun. Feuerbach on sattuvasti merkinnyt kehityksensä seuraavasti: »Jumala oli minun ensimmäinen ajatukseni, järki minun toinen ja ihminen minun kolmas ja viimeinen.» Hän on myöskin sosialistien keskuudessa hyvin tunnettu suuresta vaikutuksestaan Marx'iin ja Engels'iin, vaikka kyllä edellinen monta hänen väitteistään hylkäsi; jälkimäinen kirjotti hänestä kokonaisen kirjan.

Feuerbach myöntää, että useimmat kansat otaksuvat sielun kuolemattomuuden, mutta jos tarkemmin tutkii, mitä he sillä ymmärtävät, niin huomaa, että tämä usein merkitsee vain sitä tosiasiaa »ettei ihminen ruumiillisen olemassaolonsa ohessa samalla kadota henkistä, s. o. muitten muistiin ja sieluun painunutta kuvaa». »Kuolemattomuuden ajatus ei alkuperäisesti kuulu ihmisluonteeseen, se on siihen ajattelemisen kautta painunut.» »Jos meidän täytyy uskoa kuolemattomuuteen sen takia, että kaikki kansat siihen uskovat, niin täytyisi meidän myöskin uskoa, että löytyy haamuja» y. m. »Ja mitä merkitsee itse tuo kuolleitten uskonnollinen palveleminen. Ei muuta, kuin että kuolleet ovat enää ainoastaan

mielikuvituksen ja tunteen luomia olentoja, olentoja yksin jäljellejääneitä varten, mutta itessään ei mitään.» Tästä johtuu se tosiasia, että esim. kiinalaiset (noin 400 milj.), jotka eivät otaksu varsinaista kuolematto-
muutta, välittävät kuolleistaan enemmän kuin esim. kristityt. Jos ihmissielu on kuolematon, pitäisi myöskin eläinsielun olla sitä. »Tämän elämän lyhyteen, turhuuteen ja mitättömyyteen perustuu kuolematommuuden otaksuminen.» »Ja jos tosiaan toinen elämä olisi olemassa, miksi se ei sitten olisi meidän ajatuksemme, mietiskelymme ja haluamisemme ainoana päätarkoitukse-
sena tässä kurjassa elämässä?»

Feuerbach huomauttaa, että oikeata kuolemattomuuden uskoa on vain silloin olemassa, kun kuolema on jotenkin toivottua; muuten kuolemattomuus ei ole muuta kuin »naamioitu kuolema». »Kuolematon henki on vain personoitu, mielikuvituksen eläväksi kuvitelma kuollut ihminen.» Muutamat villit kansat sadattelevat tästä kovasti jumaliaan, mutta kun kristitty innokkaasti rukoilee Jumalaa, että hän pelastaisi kuolevan kuolemasta, ja vasta sitten lohduttaa itseänsä ijankaikkisella elämällä, on asian ydin itessään pääasiallisesti sama. Kuolemattomuususkon perustuksena on yksinomaan ihmisen vahvin vietti: itesäilyttämisvietti. Kuolemattomuuden kannattajat kuolevatkin sentähden yhtä vastahakoisesti kuin muutkin ihmiset. Sielu ei ole ilman ruumista sielu. Se kohdistuu ruumiiseen, kuten esim. tuli polttoaineisiin: kun polttoaineet loppuvat, sammuu tulikin. »Missä on minun lapsuuteni, minun nuoruuteni sielu? Jumalan luomako taivaassa vai jossakin tähdessä. Ei suinkaan. Kuolema ei ole hävittävä minua kohtaan enemmän kuin minä olen ollut hävittävä itseäni kohtaan lapsena ja nuorena.» Feuerbach omaksuu prof. Lichtenberg'in käsityksen: »Olemattomuudella kuoleman perästä käsitän minä sitä tilaa, jossa olin, ennenkuin synnyin. Kuolemattomuus usko johtuu monesti jostakin itsekkäästä vaikuttimesta. Me pelastamme kuolleen kuoleman kahleista,

jotta itse pelastuisimme tuskan kahleista. Kun ei, kuten oikeastaan tahtois, saa koko ihmistä takaisin, pelastaa mielikuvituksen avulla ainakin yhden osan hänestä.» Tunne sanoo muka, että olen kuolematon, mutta, väittää Feuerbach, ei voi tuntea sitä, mikä ei vielä ole olemassa, sillä tulevaisuus ei vielä *ole*, siis on kysymys ainoastaan mielikuvituksesta.

On väitetty, että tämän maailman kurjuus pakottaa kuolemattomuuden uskoon. Feuerbach arvelee, että »tulee toimia inhimillisten olojen parantamiseksi. Maan päällä voi olla paremmin kuin on ja paremmaksi tulee, jos totisesti ja rehellisesti toimitaan siihen suuntaan. Ei tule odottaa parempaa kuolemalta, uneksitulta tuonelalta, vaan itse ihmisvoiman ponnistuksilta.»*) »Elä ihmiskunnan hyväksi, se on ainoa parannuskeino kuolemata vastaan. Älä ajattele omaasi, vaan ihmiskunnan tulevaisuutta, niin sinulla on kyllin tilaa ajatuksillesi, jotka kannattavat sinut yli elämän lyhyen jakson, yli sen lopun, yli kuoleman.»

Kuuluisassa teoksessaan »Vanha ja uusi usko» lausuu Strauss Goethen yllämainitusta väitteestä, että luonto olisi velvollinen antamaan meille toimintamme jatkoa: »Mitä tämä tietää? Goethe tiesi paraimmiten, että luonnolla ei ole mitään velvollisuuksia, vaan yksinomaan lakeja ja että ihminen päinvastoin on velvollinen alistumaan näitten lakien alle, olkoonpa hän vaikka kuinka lahjakas ja toimintahaluinen. Mitä luonto oli hänelle velkaa hänen uupumattomasta toiminnastaan, t. s. mitä luonnonlakien mukaan siitä seurasi, sen oli Goethe elämässään täydelleen nauttinut tuntien voimainsa täyteläisyyden, iloiten edistyksensä ja kehityksensä ja saaden osaksensa kaikkien paraimpien aikalaistensa tunnustuksen ja ihailun.» Jos Goethe olisi ollut varma kuolemattomuudestaan, ei hän vanhana olisi niin tyystin karttanut kuoleman mainitsemistakin. Muuten, huo-

*) Samaan suuntaan käypi Heinen ivallinen runo »Eiapoieia» (Lirularu taivaasta).

mauttaa Strauss, luonto on hyvin tuhlaavainen eikä suinkaan salli kaikkien tuotteittensa päästä täyteen kehitykseensä. Ihmisistä pääsevät kuitenkin useimmat kehittämään, mitä heissä on ollut kehitettävää. Siitä ei Goethekaan ollut mikään poikkeus. Ja niidenkin, joiden ura liian aikaiseen katkaistaan, pitäisi saada vaan kohtuullinen jatko kuoleman perästä, mutta ei ikuisuutta. Strauss huomauttaa vielä, mitenkä sielun toimintamme kehittyvät, kasvavat ja vahvistuvat yhdessä ruumiin, varsinkin aivojen kanssa, heikontuvat taas ruumiin vanhetessa ja joutuvat, jos aivoja loukataan, vastaavien häiriöitten alaisiksi. Mikä näin kiinteästi on sidottu ruumiilliseen välikappaleeseen, se voi yhtä vähän sen häviämisen jälkeen jatkua, kuin ympyrästä keskipiste jääpi jäljelle, kun kehä on hävitetty.

Ranskan jalomielinen filosofi Auguste Comte (lue Kongt), n. s. positivistisen filosofian perustaja (mikä filosofia, kuten Sokrates, veti filosofisen tutkimuksen alas taivaasta ja käski sen käsittelemään ihmiskunnan asioita), erottaa subjektiivisen (itsekohtaisen) ja objektiivisen (ulkokohtaisen) kuolemattomuuden. Objektiivinen kuolemattomuus on kuolemattomuus vanhassa merkityksessä ei persoonallinen. Se on itsekkäisyyden uskonkappale; personallista ijankaikkisuutta toisessa maailmassa ei jalo sielu voi toivoa, sillä muuten on käsitys rakkaudesta väärä, joka on kohdistettava töissä koko ihmiskuntaa kohtaan. Subjektiivinen kuolemattomuus on se katoamaton muisto, jonka kaikki ne jättävät jälkeensä, jotka toimivat koko ihmiskunnan hyväksi. »Aika kuluu, vuosisadat vaihtuvat, mutta suuret henget eivät kuole. Subjektiivisesti jäävät he aina eloon ja kulkevat miespolvesta miespolveen ihailun ja kunnioituksen esineinä. Kuinka monet miljoonat seurustelevatkaan niiden kanssa kaikkina aikoina! Ja kuinka monta jaloa aatetta, kuinka monta suurta päätöstä ovatkaan he herättäneet eloon ja vieläkin herättävät! Tämä muiston jatkuminen ihmiskunnan keskuudessa on aina ollut kaikkien jalojen sielujen har-

rastuksena. Ja jos me ylevästi ajattelevalta ja rakastavalta henkilöltä kuoleman partaalla kysymme, mikä on hänen sisin toivomuksensa, niin hän vastaa meille, että saisin elää kaikkien niiden muistossa, jotka ovat minulle kalliit, että saisin heidän kanssansa puhua kiihottaakseni heitä alituisesti hyveeseen.»

Että Haeckel ja hänen kannattamansa oppi ei hyväksy sielun persoonallista kuolemattomuutta, olkoon tässä vaan sivumennen mainittuna, eikä tällä darvinistisella oppisuunnalla olekaan muita todistuksia siitä esiintuotava kuin jo edellä esitetyt.

Suuri runoilija Friedrich Rückert (lue Rykkert) laulaa »Kuolevan kukan» ihanassa laulussa *) auringolle:

Sulatat mun vihan' jään
 Kyynelvirroiks' vihdoinkin;
 Ota, ikiloisto, nyt,
 Henkeni kun sammuaa.

 Terve, kevään valo sä,
 Terve, aamutuulonen!
 Kaipuutta mä kuolen pois
 Milloinkaan en nousekaan.

Turgenjeff, Venäjän uudemman ajan suurimpia runoilijaälyjä on meille kertonut pienessä »Kilpailija» nimisessä »proosarunossaan», mitenkä tämä uskonnollinen ja haaveileva ihminen kerran sanoi hänelle: »Sinä naurat kaikelle, mutta jos minä ennen sinua kuolen, tulisin kerran luoksesi ja silloinpa sinä et nauraisi.» Hän kuolikin ennen, ja eräänä yönä, kun kirjailija makasi vuoteellaan ja tuijotti eteensä, ilmestyi kuollut äkkiä surullisen hiljaisesti nyökäyttäen päätään. »Mitä», kysyi toinen, »tahdotko minua varottaa vai moittia? Tahdotko antaa tiedoksi, että olin väärässä? Oletko helvetin kidutuksessa vaiko taivaan autuudessa? Lausu

*) Katso »Proletaariaatteitani» siv. 296.

toki edes yksi ainoa sana.» Mutta toinen ei sanonut mitään. — Surullisesti, hiljaisessa alistuvaisuudessaan kohtaloonsa nyökäytti hän edelleenkin vaan yhä päätään. Toinen naurahti, — ja haamu haihtui.

Liikuttavan vaikutuksen teki minuun erään italialaisen oppineen selostus tästä asiasta. Hän oli aina ollut kuolemattomuuden vastustaja, mutta kun hänen ainoa 13-vuotias suuresti rakastettu tyttärensä makasi kuolinvuoteella ja vähää ennen sammumistaan huudahti: »Ruumis kuolee, mutta sielu jää», niin oppinut isä rupesi uudestaan tutkimaan tätä kysymystä. Kuten suuri filosofi Wundt väittää hänkin, ettei sielun tarvitse olla mikään substanssialiteetti, s. o. alkuperäisesti itsenäinen olemus, vaan se on enemmän moninainen vaihtelevaisuus erilaisten elämän vaiheitten alituisessa tulemisessa, joten kuolemattomuus ei ole todennäköinen. Ja koska ihmisen sielussa on paljon, josta hän ei tavallisessakaan olotilassaan ole tietoinen, joka on »tietoisuuden kynnyksen alapuolella», ja koska hänellä ei ole tietoisuutta sielun ilmiöistä keinotekoisien, esim. hypnoottisen unen aikana, niin ei ole ymmärrettävissä, mitenkä sielu voisi kuoleman jälkeen olla tietoinen entisistä sielunilmiöistä. Ja koska sielullinen ilmiö tulee elämässä itsetietoiseksi, mikäli se tarkoittaa elämällistä tarvetta jonkun joko sisällisen (nälkä, jano, rakkaus) tai ulkonaisen (valo, lämmin, kylmä) kiihoittimen vaikutuksesta ja esim. nälkä ei voi syntyä ilman vatsaa j. n. e. eikä muistotkaan voi herätä ilman suhtautumista johonkin toiseen elämän tapaukseen, ei voi ymmärtää sielun kuolemattomuutta.» Ja tuo italialainen oppinut (Gaetani d'Aragona) lopettaa tutkimuksensa: »Rakas tyttäreni pettyi, kuten pettyvät melkein kaikki ihmiset.» Olemme edellisessä nähneet, että sielun kuolemattomuudesta on kaksi aivan vastakkaista mielipidettä, joilla on kummallakin sangen päteviä puolustajia. Koko tämä kysymys on, niinkuin moni muukin, meille ihmisille joku verhottu Sais-kuva, jonka verhoa ihminen ei liioin saa nostaa. Lausuhan Goethekin Eckermannille

(¹/₉ 29): — — — — »Kuolemattomuus (on) ikuinen probleemi (ratkaisutehtävä), jossa filosofit eivät vie meitä eteenpäin — — —. Mitä kaikkia onkään filosofoitu kuolemattomuudesta ja miten pitkälle on sillä tultu!»

Sangen kauniisti ja ylevämielisesti lausuu kuolemaantuomittu Sokrates tuomareillensa: »Kuolema on jompikumpi kahdesta, joko ihmisen täydellinen olemattomuus tai muutto toiseen paikkaan, jossa saapi seurustella kaikkien siihen asti kuolleitten jalojen ihmisten kanssa; jos tämä on totta», sanoo hän, »niin minä tahdon monta kertaa kuolla». Samaan viittaa myöskin Renan'in yllämainittu lausunto: »Älkäämme kieltäkö mitään, älkäämme vakuuttako mitään, toivokaamme.» Voimme jotenkin varmaan väittää, että yhtä vähän kuin ruumis (materia) vähimmässäkään määrässä häviää, yhtä vähän häviää sielullinenkaan toiminta, tai, jos niin tahdotaan, se osa maailman energiasta, joka ihmisen sielutoiminnassa ilmenee. Mutta tämä ei silti vielä sisällä persoonallista kuolemattomuutta.

Eräs muinaistutkija sanoo: »Roomalaisen kansanuskon niinkuin myös Platonin opin mukaan hyvien palkitseminen (kuoleman jälkeen) ei, tai ei etupäässä tarkottanut oman autuuden saavuttamista toisella puolen hautaa, vaan jäljellejääneitten ihmisten suojelemista, auttamista ja osanottamista näitten suruihin ja iloihin.» Siihen viittaa m. m. koko heidän kuolleitten palveluksensa. Ja vaikkakin hyväksyy sielun kuolemattomuuden, niin tulee jokaisen yhtyä Goethen lausuntoon (Eck. ²⁵/₂ 24): »Toimielias ihminen, joka jo täällä aikoo olla jotakin kelvollista ja jonka sen takia joka päivä tulee kuolla, taistella ja toimia, antaa tulevan elämän olla alallansa ja on toimielias ja hyödyllinen tässä maailmassa.» Sillä pääasia ihmiselle ei ole usko sielun kuolevaisuuteen tai kuolemattomuuteen, vaan pääasia on, että hän aina, kuten Comte niin kauniisti sanoo, »elää toisten ihmisten hyväksi», t. s. toimii ihmiskunnan kaikinpuoliseksi kohottamiseksi ja työskentelee suurten aatteitten palveluksessa.